

CZU: 37.015.3:374

[https://doi.org/10.59295/sum5\(165\)2023_21](https://doi.org/10.59295/sum5(165)2023_21)

ABORDĂRI PSIHOPEDAGOGICE REFERITOARE LA ORGANIZAREA ACTIVITĂȚILOR EDUCAȚIONALE ÎN CONTEXTUL EDUCAȚIEI NONFORMALE

*Valeria BOTEZATU**Universitatea de Stat din Moldova*

Din perspectiva teoretică și praxiologică, educația nonformală reprezintă o dimensiune importantă a educației permanente și parte integrantă a învățării pe tot parcursul vieții.

În articolul de față se analizează conceptul și caracteristicile educației nonformale și se prezintă abordările psihopedagogice referitoare la organizarea activităților educaționale în contextul educației nonformale. Abordările pedagogice ale educației nonformale se referă la sistemul de teorii reprezentat de teoria învățării prin cooperare, teoria umanistă a personalității și abordarea educației centrate de cel ce învață, care asigură direcții teoretice în vederea organizării eficiente a activităților extracurriculare și extrașcolare. Educația nonformală se bazează și pe teorii psihologice precum teoria behavioristă, teoria constructivistă, teoria socio-cognitivă abordate într-o viziune integralistă și postmodernă.

Cuvinte-cheie: educație nonformală, activități extracurriculare, învățământ extrașcolar, educație, abordări psihopedagogice, cadre didactice, elevi.

PSYCHO-EDUCATIONAL APPROACHES REGARDING THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF NONFORMAL EDUCATION

From the theoretical and praxeological perspective, non-formal education represents an important dimension of permanent education and an integral part of lifelong learning.

This article analyzes the concept and characteristics of non-formal education and presents the psychopedagogical approaches related to the organization of educational activities in the context of non-formal education. The pedagogical approaches of non-formal education refer to the system of theories represented by the theory of cooperative learning, the humanistic theory of personality and the learner-centered approach of education, which provide theoretical directions for the efficient organization of extracurricular and extrascholar activities. Non-formal education is also based on psychological theories such as behaviorist theory, constructivist theory, socio-cognitive theory approached in an integralist and postmodern vision.

Keywords: nonformal education, extracurricular activities, extracurricular education, education, psychopedagogical approaches, teachers, students.

Introducere

Educația nonformală reprezintă orice activitate educațională, intenționată și sistematică, desfășurată de obicei în afara cadrului formal al educației, al cărei conținut este adaptat nevoilor educabilului, în scopul maximizării învățării și cunoașterii, și al minimalizării problemelor cu care se confruntă acesta în contextul educației formale.

Educația non-formală este centrată pe elev/educabil, este experiențială, inspirațională și crește motivația pentru învățare. Este o formă de educație continuă ce poate și trebuie să continue toată viața, căci această „învățare continuă” este „cheia către un viitor mai bun și este critică pentru supraviețuirea noastră în secolul XXI” [8, p. 8].

Activitățile diverse incluse în educația nonformală provoacă întrebări și interes deosebit în procesul de planificare, organizare și evaluare a activităților educaționale. În prezent se atestă mai multe delimitări conceptuale ale educației nonformale, fapt care creează dificultăți în determinarea aspectelor metodologice de realizare a activităților educaționale extracurriculare și extrașcolare. În acest context, fundamentul teoretic constituit din teorii pedagogice și psihologice oferă direcții metodologice de realizare a activităților educaționale în cadrul nonformalului.

Aspecte definitorii ale conceptului de educație nonformală

Etimologic, termenul de educație nonformală își are originea în latinescul „nonformalis”, preluat cu sensul „în afara unor forme special/oficial organizate pentru un anumit gen de activitate”. Nonformal nu semnifică needucativ, ci desemnează o realitate educațională mai puțin formalizată sau neformalizată, dar întotdeauna cu scopuri și efecte formativ-educative.

Din punct de vedere *conceptual*, educația nonformală cuprinde ansamblul activităților și al acțiunilor care se desfășoară într-un cadru instituționalizat, în mod organizat, dar în afara sistemului școlar, constituindu-se ca „o punte între cunoștințele asimilate la lecții și informațiile acumulate informal” [9, p. 232].

Educația nonformală este constituită din activități educaționale organizate și realizate în cadrul sau în afara instituțiilor de educație și se adresează persoanelor de toate vârstele. Educația nonformală nu are un sistem ierarhizat și poate avea durată diferită, fără a implica în mod obligatoriu certificarea într-un anumit mod a rezultatelor învățării.

Termenul *educație nonformală* a apărut în anul 1968 în unul dintre capitolele cărții lui Philip Coombs „Crisa educațională mondială: o abordare de sistem”. De atunci, discuțiile și dezbaterile referitoare la educația nonformală au continuat la scară mondială. Cercetările în domeniul educației nonformale au fost influențate și de dezvoltarea conceptului *învățare pe tot parcursul vieții* care a adus metamorfoze în domeniul educațional.

Educația nonformală reprezintă ansamblul activităților pedagogice proiectate și realizate într-un cadru instituționalizat, extradidactic sau/și extrașcolar, sub îndrumarea cadrelor didactice specializate. Educația nonformală se realizează atât în cadrul școlii, sub forma activităților educative extracurriculare (cercuri, serbări, concursuri, excursii), cât și extrașcolar, în instituții specializate (centre, case, cluburi ale elevilor/studentilor, tabere pentru elevi/studenti etc.) și are menirea să valorifice, prin forme și metode specifice, conceptul de educație globală ce vizează formarea-dezvoltarea integrală a personalității.

Comisia Europeană și Consiliul Europei definesc educația non-formală ca fiind „Învățare voluntară ce are loc în diverse cadre și situații, în timpul unor activități în care predarea/instruirea și învățarea nu sunt unicul scop. Aceste cadre și situații pot fi intermitente și tranzitorii, iar activitățile și cursurile ce au loc pot fi coordonate de facilitatori profesioniști sau de către voluntari. Cursurile și activitățile de educație non-formală sunt planificate, dar sunt rareori structurate de ritmuri convenționale și materii curriculare. De obicei se adresează unui public țintă specific, dar rar documentează sau evaluează rezultatele învățării în moduri vizibile și convenționale” [4].

Conform Codului Educației al Republicii Moldova activitatea extrașcolară se încadrează în cadrul învățământului extrașcolar, realizându-se în afara programului și activităților școlare, prin activități complementare procesului educațional desfășurat în instituțiile de învățământ, având menirea să dezvolte potențialul cognitiv, afectiv și acțional al copiilor și tinerilor, să răspundă intereselor și opțiunilor acestora pentru timpul liber [3].

Cercetătorul C. Cucuș opinează că educația nonformală cuprinde totalitatea influențelor educative ce se desfășoară în afara clasei, prin activități extra-para-perișcolare sau prin intermediul unor activități opționale sau facultative [2]. L. Cuznețov afirmă că educația nonformală reprezintă ansamblul de acțiuni pedagogice proiectate-realizate instituțional prin structurile complementare flexibile ale cadrului didactic școlar și extrașcolar [1, p. 84-88].

Caracteristicile educației nonformale

Multiplele definiții și accepțiuni ale conceptului de educație nonformală au evidențiat caracteristicile de bază ale acestei forme de educație.

În definirea conceptului, cercetătorii V. Lazăr și A. Cărășel [7] disting următoarele caracteristici ale educației nonformale: este centrată pe cel ce se învață, pe procesul de învățare; răspunde adecvat necesităților educabililor; propune participanților activități diverse și atractive, în funcție de interesele acestora, de aptitudinile speciale și de aspirațiile lor; contribuie la lărgirea și îmbogățirea culturii generale și de specialitate a participanților; creează ocazii de petrecere organizată a timpului liber, valorificând oportunitățile oferite de internet, televiziune etc; determină o evaluare în baza strategiilor de apreciere formativă, stimulativă, continuă; răspunde cerințelor și necesităților educației permanente.

VI. Guțu consideră că educația nonformală se încadrează în conceptul educației pe parcursul întregii vieți, prezentând următoarele caracteristici definitorii: flexibilitate și mai mare deschidere în raport cu educația

formală; proiectarea pedagogică neformalizată, deschisă spre interdisciplinaritate și educație permanentă, spre inovație și experiment; evaluarea facultativă, neformalizată cu accente pe stimulare; costuri mai mici față de cele ale educației formale [6].

Viviane de Landsheere (1992) a estimat caracteristicile distincte, specifice educației nonformale la nivel de organizare, planificare și realizare a activităților educaționale. Astfel:

- organizarea activităților educaționale este neformalizată, flexibilă, adaptată la resursele pedagogice existente și la opțiunile educabililor și ale comunității educative locale și teritoriale. Organizarea constă în aprofundarea, extinderea, aplicarea conținuturilor; experimentarea mai multor metode și tehnici educaționale bazate predominant pe cercetare directă/indirectă și acțiune (reală, simulată; algoritmică, euristică); evaluarea neformalizată (fără note școlare), care vizează stimularea psihologică a educabililor, asigurarea progresului colectiv și individual;

- planificarea activităților educaționale este neformalizată, flexibilă, cu libertate de decizie și de experimentare; implică programe deschise spre aplicabilitate socială și interdisciplinaritate, cu o arie tematică largă, tehnologică, estetică, psihofizică, dar și moral-civică, politică, juridică, economică etc.;

- realizarea activităților educaționale este neformalizată, flexibilă, bazată pe obiective generale (de orientare în carieră, stimularea dezvoltării socioeconomice și culturale a comunităților) și pe obiective specifice (dezvoltarea unor sectoare socioeconomice, valorificarea resurselor, alfabetizarea funcțională a grupurilor sociale defavorizate, formarea și perfecționarea profesională, dezvoltarea personalității în plan moral – intelectual – tehnologic – estetic – psihofizic; deschidere largă spre mediul social, valorificată pozitiv, informativ și metodologic, în perspectiva educației permanente; evaluare formativă, continuă, cu funcție de reglare-autoreglare permanentă a activității [apud 5].

Abordări pedagogice cu referire la organizarea activităților extracurriculare și extrașcolare

Abordările pedagogice ale educației nonformale se referă la sistemul de teorii reprezentat de teoria învățării prin cooperare, teoria umanistă a personalității și abordarea educației centrate de cel ce învață, care asigură direcții teoretice în vederea organizării eficiente a activităților extracurriculare și extrașcolare.

Teoria învățării prin cooperare

Bazele teoriei învățării prin cooperare au fost puse de către K. Lewin, M. Deutsch și R. Johnson. Conform ideilor promovate în cadrul acestei teorii, se disting câteva tipuri de interdependență socială. Interdependența pozitivă încurajează interacțiunea dintre persoanele care lucrează împreună, fiind denumită interacțiune bazată pe cooperare și stimulare. Interdependența negativă se caracterizează prin obstrucționarea reciprocă a membrilor unui grup de a atinge un țel, fiind denumită interacțiune bazată pe opoziție și competiție.

În acest context, extrapolarea ideilor teoriei învățării prin cooperare abordează educația nonformală prin organizarea unor astfel de activități, care: favorizează interacțiunile dintre elevi/ educabili; presupun efort sporit de către educabili în procesul de învățare; generează sentimente de acceptare, relaționare; dezvoltă abilitățile de comunicare; încurajează comportamente de facilitare a succesului celorlalți; dezvoltă gândirea critică.

Conform teoriei învățării prin cooperare identificăm rolul cadrului didactic și al elevului/educabilului în cadrul activităților educative nonformale (Tabelul 1).

Tabelul 1. Caracteristica educației nonformale și rolul actorilor educaționali prin prisma teoriei învățării prin cooperare.

Caracteristica educației non-formale prin prisma teoriei învățării prin cooperare	Rolul cadrului didactic	Rolul elevului/ educabilului
<i>Educația nonformală înglobează activități educaționale bazate pe interacțiune pozitivă și cooperare dintre educabili.</i>	Cadrul didactic crează situații de învățare prin cooperare, luând în considerare următoarele trei elemente: motivația, comunicarea și acceptarea reciprocă dintre elevi/educabili.	Elevul/educabilul implicat în activitatea de grup este responsabil pentru munca lui și pentru îndeplinirea sarcinilor aferente poziției deținute.

Teoria umanistă a personalității și abordarea educației centrate pe cel ce învață

Teoria umanistă a personalității accentuează valoarea omului și rolul său în propria formare și dezvoltare. Din perspectiva umanistă, educația nonformală se focusează pe nevoile educabilului și îl plasează pe acesta în centrul procesului educațional. Abordarea educației centrate pe cel ce învață reiese din teoria umanistă a personalității și vizează recunoașterea individualității, a valorii în sine a fiecărei personalități, dezvoltarea educabilului ca individualitate care posedă experiența sa subiectivă și irepetabilă. Astfel, educația nonformală se bazează pe principiul organizării procesului educațional care oferă mai multă autonomie și control educabililor în selectarea conținutului, a metodelor și a ritmului de învățare.

Conform abordării educației centrate pe cel ce învață identificăm rolul cadrului didactic și al elevului/educabilului în cadrul activităților educative nonformale (Tabelul 2).

Tabelul 2. Caracteristica educației nonformale și rolul actorilor educaționali prin prisma abordării educației centrate pe cel ce învață.

Caracteristica educației non-formale prin prisma abordării educației centrate pe cel ce învață	Rolul cadrului didactic	Rolul elevului/ educabilului
<i>Educația nonformală se bazează pe contextul educațional din care vine elevul/educabilul, pe rolul său central în procesul învățării și pe urmărirea progresului în atingerea obiectivelor.</i>	Cadrul didactic oferă oportunități de învățare activă; de implicare a educabilului în planificarea, organizarea și evaluarea activităților educative; de integrare a situațiilor de învățare după un ritm propriu al educabilului; de învățare prin cooperare în grupuri.	Educabilul se implică împreună cu cadrul didactic în stabilirea obiectivelor, a conținutului și metodelor de învățare, a metodelor de evaluare.

Abordări psihologice cu referire la organizarea activităților extracurriculare și extrașcolare

Educația nonformală se bazează pe teorii psihologice precum teoria behavioristă, teoria constructivistă, teoria socio-cognitivă abordate într-o viziune integralistă și postmodernă.

Teoria behavioristă

Abordarea comportamentală analizează rezultatele observabile ale procesului de învățare, și totodată, condițiile pe care trebuie să le îndeplinească mediul de învățare, astfel încât să faciliteze producerea de răspunsuri/comportamente dezirabile. În acest sens, stimularea comportamentală este asigurată de recompense sau pedepse. Evident, recompensa are implicații pozitive asupra manifestării comportamentului celui care învață. Din perspectiva behaviorismului, educația nonformală vizează crearea unor contexte de instruire și învățare care să stimuleze comportamente dezirabile, prin atitudinea pozitivă a cadrului didactic față de rezultatele elevilor, prin aprecierea potențialului și a aspectelor pozitive ale fiecărui elev, prin observarea comportamentelor și valorificarea calităților.

Conform teoriei behavioriste identificăm rolul cadrului didactic și al elevului/educabilului în cadrul activităților educative nonformale (Tabelul 3).

Tabelul 3. Caracteristica educației nonformale și rolul actorilor educaționali prin prisma teoriei behavioriste.

Caracteristica educației non-formale prin prisma teoriei behavioriste	Rolul cadrului didactic	Rolul elevului/educabilului
<i>Educația nonformală este realizată permanent la nivelul corelației educator-educat (profesor- elev) și vizează legătura dintre informativ și formativ.</i>	Cadrul didactic stimulează activitatea elevilor prin diverse metode și tehnici, oferă feedback pozitiv, propune sarcini de învățare aplicative, furnizează cerințe și criterii de realizare a sarcinilor.	Elevul/educabilul se angajează în autcontrolul comportamentului său conform cerințelor externe, realizează sarcinile conform criteriilor.

Teoria constructivistă

Teoria constructivistă promovează ideea construirii cunoașterii prin resursele interne ale educabilului, din propria sa inițiativă și manifestarea comportamentului activ în procesul de învățare. Elevul/educabilul este inițiatorul cunoașterii, mobilizat de motivația internă pentru formare și edificarea personalității. Din perspectiva constructivismului cognitiv, învățarea este un proces activ prin rezolvare de probleme, simulare, experiențe directe, elevul/educabilul având oportunități de construire a cunoașterii prin experiență proprie. Constructivismul social afirmă că învățarea este o activitate socială, colaborativă, iar experiențele din afara mediului educațional trebuie relaționate cu experiența școlară a elevului/educabilului. Astfel, educația nonformală presupune crearea contextului social de învățare, prin implicarea elevilor în situații autentice de învățare, prin experimentare și descoperire.

Conform teoriei constructiviste identificăm rolul cadrului didactic și al elevului/educabilului în cadrul activităților educative nonformale (Tabelul 4).

Tabelul 4. Caracteristica educației nonformale și rolul actorilor educaționali prin prisma teoriei constructiviste.

Caracteristica educației non-formale prin prisma teoriei constructiviste	Rolul cadrului didactic	Rolul elevului/ educabilului
<i>Educația nonformală este structurată în raport cu interesele și nevoile elevilor; în raport cu experiențele sale anterioare și implică interactivitatea elevilor/educabililor în procesul instructiv-educativ.</i>	Profesorul monitorizează procesul de învățare, organizează situații și activități de învățare prin descoperire, utilizează metode didactice interactive, de aplicații practice sau reflexive, metacognitive, crează oportunități de implicare emoțională a elevilor.	Elevul/educabilul manifestă curiozitate, autonomie, se implică activ în căutarea de soluții, în selectarea conținutului, în identificarea strategiilor eficiente de învățare.

Teoria socio-cognitivă

Teoria socio-cognitivă a procesului instructiv-educativ accentuează rolul educabilului în autodeterminare, în propria formare, fără a neglija influența factorilor situaționali externi. Teoria socio-cognitivă pune accent pe dimensiunea socială a comportamentului și pe rolul proceselor cognitive în procesul formării personalității: motivație, emoție și acțiune. A. Bandura consideră că învățarea are loc prin procesul de observare, imitare și identificare cu modele din exterior (colegi, părinți, profesori etc.)

Conform teoriei socio-cognitive identificăm rolul cadrului didactic și al elevului/educabilului în cadrul activităților educative nonformale (Tabelul 5).

Tabelul 5. Caracteristica educației nonformale și rolul actorilor educaționali prin prisma teoriei socio-cognitive.

Caracteristica educației non-formale prin prisma teoriei socio-cognitive	Rolul cadrului didactic	Rolul elevului/ educabilului
<i>Educația nonformală se bazează pe motivația educabililor; pe formarea personalității prin modelare socială și învățare observațională.</i>	Cadrul didactic utilizează strategii didactice interactive, de modelare, care valorifică relațiile de grup, ca resurse permanente de învățare și educare socială; utilizează întăriri sociale (atenția, lauda, aprobarea, recunoașterea valorii personale) în aprecierea rezultatelor obținute.	Educabilul se implică în auto-reglarea comportamentului său, utilizează adecvat resursele sale cognitive în vederea atingerii obiectivelor instructiv-educative.

Concluzii

Accepțiunile și definițiile referitoare la educația nonformală evidențiază ipostaza procesuală și sistemică a acesteia. Sintetizând abordările cu privire la dimensiunile teoretice ale educației nonformale, indicăm următoarele condiții de realizare a activităților educaționale extracurriculare și extrașcolare:

- proiectarea și organizarea activităților conform experienței elevilor/educabililor, conform nivelului de cunoștințe și de pregătire anterioară a acestora;
- integrarea în procesul educațional a diverselor forme și modalități de organizare a activităților, cu accent pe activismul elevilor/educabililor, pe învățare prin descoperire, prin interacțiune socială, organizarea activităților individuale și de grup;
- corelarea dintre informativ și formativ în realizarea sarcinilor de învățare;
- selectarea și adaptarea conținuturilor educaționale conform particularităților de vârstă și individuale, conform necesităților elevilor/educabililor, cu deschidere spre inter/ transdisciplinaritate;
- evaluarea cu accent pe apreciere pozitivă, prin feedback pozitiv și constructiv.

Referințe:

1. CALLO, T., CUZNEȚOV, L., HADÎRCĂ, M. et. al. *Educația integrală: Fundamente teoretico-paradigmatice și aplicative*. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației, 2015, 248 p. ISBN 978-9975-48-096-3.
2. CUCOȘ, C. *Pedagogie*. Iași: Editura Polirom, 2014, 536 p. ISBN 978-973-46-4041-6.
3. *Codul Educației*. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 319-324 art. 634, 24.10.2014.
4. CHISHOLM, L. *Bridges for recognition cheat sheet: proceedings of the SALTO Bridges for Recognition: Promoting Recognition of Youth Work across Europe*. Leuven-Louvain, 2005.
5. CRISTEA, S. *Concepte fundamentale în pedagogie. Conținuturile și formele generale ale educației*, Vol. IV. București: Editura Didactica Publishing House, 2017, 186 p. ISBN 594- 848-935-558-5.
6. GUȚU, VI. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013, 508 p. ISBN 978-9975-71-450-1.
7. LAZĂR, V., CĂRĂȘEL, A. *Psihopedagogia activităților extracurriculare*. Craiova: Editura Arves, 2007, 108 p. ISBN 978-973-8904-66-8.
8. *Non Formal Learning Handbook for Volunteers and Volunteering Organisations*. Erasmus+ Key Action 2 proiect: Volunteers at the Interface between Formal and Non-Formal Education, 2017.
9. VĂIDEANU, G. *Educația la frontiera dintre milenii*. București: Editura Politică, 1988, 326 p.

Date despre autor:

Valeria BOTEZATU, doctorandă, Școala doctorală Științe Sociale și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: valeriaspinu19@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9034-8825

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul Programului de Stat „Cadrul conceptual, metodologic și managerial al educației nonformale în Republica Moldova”, cifrul 20.80009.0807.23.

Prezentat la 10.03.2023